

מסעות הבנים ומסעות האבות

מים ראשונים: פרשת השבוע סוקרת את מסעות בני ישראל בארבעים שנות הנדודים במדבר. אך מסעות עם ישראל לא התחילו כאן ולא פסקו מכאן ואילך. נפנה לסקור מסעות אחרים, בפרט מסעות האבות בספר בראשית שאולי יכולים לשמש סימן למסעי הבנים, וההפך. נתמקד בפסוקים בהם מצוי השורש נס"ע.

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן: (במדבר לג א).¹

ויהי בנסעם מקדם ומצאו בקעה בארץ שוער וישבו שם: (בראשית יא ב).²

בראשית רבה לח ז פרשת נח – מסע דור הפלגה

"ויהי בנסעם מקדם" (בראשית יא ב) - ... אמר רבי אלעזר ב"ר שמעון: הסיעו עצמם מקדמונו של עולם, אמרו: אי אפשר לנו לא בו ולא באלהותו.³

ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה: (בראשית יב ט).⁴

רבי בחיי בן אשר בראשית יב ט – מסע רוחני דרומה

"ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה". תכלית כל מסעותיו כולן שהיה נוסע וחונה פעם בזה ופעם בזה, לא היתה כוונתו אלא לחלקו של יהודה שהיא בדרומה של א"י, והוא הר המוריה, זהו פשוטו.⁵ ונכלל בו עוד "הלך ונסוע הנגבה" מדרגה אחר מדרגה, מסע אחר מסע, תנועת הנפש השכלית והשקט הגוף, ומזה אמר תחלה "ויט אהלה", ואמר עוד בסמוך: "ויאהל אברם ויבא וישב". וכל מסעות אלו כדי להשיג השגת נבואתו של אל שדי, הוא כנוי של אל"ף דל"ת שהשיג שכולל אותו הנגבה, וע"כ יזכרנו תמיד בדבריו: אדני ה' מה נתן לי, אדני ה' במה אדע.⁶

וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: (בראשית יג ג).⁷

¹ כבר הקדשנו דף ל"אלה מסעי" בפרשתנו ושם הראינו בין השאר את פירוש אבן עזרא שמדגיש שרשימת המסעות כאן איננה שלמה ויש לראותה בהקשר עם רשימת מסעות נוספת כגון זו שבתחילת ספר במדבר פרקים יג-יג, וכן הרשימה שבתחילת ספר דברים פרק א פסוק א: "בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב וכו'".

² זה המסע הראשון במקרא. מדובר בדור הפלגה, בוני מגדל בבל, כמסופר בספר בראשית פרק יא: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודבירה אחת... ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפונץ על פני כל הארץ".

³ ראו דברינו **בין דור המבול ודור הפלגה** בפרשת נח, שם הרחבנו בהבדל בין דור המבול שהיה שטוף בשחיתות מוסרית: גזל, זימה וכו', ובין דור הפלגה שחטאו היה כפירה אידיאולוגית. דור הפלגה הסיע את עצמו מאמונה ב"קדמונו של עולם", היינו בבורא עולם, אבל "היו אוהבים זה לזה, שנאמר: ויהי כל הארץ שפה אחת ודבירה אחת, לפיכך נשתייר מהם פליטה" (בראשית רבה לח ו). ראו שם שאלת המדרש: "איזו קשה? זה שאומר למלך: או אני או אתה בפלסוף, או זה שאומר למלך: אני בפלסוף ולא אתה?". ותשובתו שהשני עדיף, כל עוד יש חברות אנושית בין הכופרים והם מכבדים זה לזה. ראו הדרשות על שני הפסוקים בהושע: חבור עצבים אפרים הנח לו" – חלק לבם עתה יאשמך". אבל מנסיעה זו של כפירה ומלחמה בקב"ה ("נעשה לנו מגדל ונשים עבודה זרה בראשו וניתן חרב בידה ותהי נראית כאילו עושה עמו מלחמה", בראשית רבה שם), צומח המסע הבא.

⁴ פרק יא בבראשית פותח במעשה דור הפלגה ש"הסיעו עצמם מקדמונו של עולם" ומסתיים ביציאתו של תרח ואברהם בנו מאור כשדים "ללכת ארצה כנען". על הקשר בין שני מאורעות אלה כבר הרחבנו לדון בדברינו **אברהם ודור הפלגה** – איך מהכפירה במעשה המגדל והפצת העמים איש ללשונו וארצו, נולדה אמונת אברהם בבורא עולם וההכרה שהוא צריך לצאת למסע אל ארץ, לשון ועבר משלו. אלא שבמסע זה נזכרים הפעלים יצ"א והלך דווקא. כך גם בחצי השני של מסע אברהם מחרן לארץ כנען, בראש פרק יב בבראשית: "לך לך". השורש נס"ע מופיע אצל אברהם במסעותיו בתוך ארץ כנען! מסע יותר ויותר דרומה. לאן?

⁵ "פשוטו" זה הוא מדרש בראשית רבה לט טז: "ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה - מחקה והולך כנגד בית המקדש". כבר בנה אברהם פעמיים מזבח לה' וקרא בשמו, האחד באלון מורה והשני בבית אל, אך הוא ממשיך במסעותיו בשאיפה למקום נוסף, הוא הר המוריה. כפשוטו, אברהם הולך וקורא בשם ה' בכל הארץ ובונה ציונים לעבודת השם (בלי קרבנות), אבל המדרש מבקש להדגיש את המסע להר המוריה, למקום המקדש לעתיד (ומקום עקידת יצחק), ורבי בחיי רואה דווקא בדרשה זו פשוטו של המקרא.

⁶ בנוסף לפשט, מציע רבי בחיי פירוש "רוחני" למסעותיו של אברהם בארץ, בפרט בכיוון מצפון לדרום. הנגבה הוא בגימטריה א-ד-ג-ו-י ולפיכך הוא נזכר תדיר בדבריו של אברהם. מסעו של אברהם בארץ היה מסע רוחני-נפשי לצד "השקט הגוף", מסע שמטרתו "להשיג השגת נבואתו של אל שדי". אולי גם בבחינת "הרוצה להחכים - ידעים". אלא שמיד בסמוך באה שם הירידה למצרים.

⁷ מסעותיו של אברהם יותר ויותר דרומה ("הנגבה"), כנזכר בפסוק הקודם, הגיעו בסוף עד "ירידה" למצרים, ככתוב בפסוק הסמוך שם: "וירד אברם מצרימה לגור שם" (בראשית יב ז), ירידה שמתקנת אח"כ לעלייה שמחזירה את אברהם "הנגבה", ככתוב: "ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה". (וזה כנראה המקור הקדום לשימוש בפעלים יר"ד ועל"ה בהקשר עם הארץ). מיד לאחריו בא הפסוק לעיל "וילך למסעיו נגב ועד בית אל". מסעותיו של אברהם הם תמיד בתוך הארץ!

רש"י בראשית פרק יג פסוק ג – חזרה על אותן אכסניות

וילך למסעיו - כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים. למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר: בחזרתו פרע הקפותיו.⁸

בראשית רבה מו פרשת לך לך – מסעי האבות סימן למסעי הבנים

אמר הקב"ה לאברהם אבינו: צא וכבוש את הדרך לפני בניך. אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם, כתיב בבניו: באברהם כתיב: "ויהי רעב בארץ" (בראשית יב ז), בישראל כתיב: "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ" (שם מה ו) ... באברהם כתיב: "והרגו אותי ואותך יחיו" (שם יב יב) ובישראל כתיב: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שמות א כב) ... באברהם כתיב: "ויהי כבוא אברם מצרימה" (בראשית יב יד), ובישראל כתיב: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" (שמות א א) ... באברהם כתיב: "ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו" (בראשית יב כ), ובישראל כתיב: "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם" (שמות יב לג). באברהם כתיב: "וילך למסעיו", ובישראל כתיב: "אלה מסעי בני ישראל".⁹

ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן ויסע לוט מקדם ויפדו איש מעל אחיו: (בראשית יג א).¹⁰

בראשית רבה מאז פרשת לך לך – לוט מסיע עצמו מאברהם

"ויסע לוט מקדם" - הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברם ולא באלוהו.¹¹

ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר: (בראשית כ א).¹²

⁸ החלק הראשון של דברי רש"י מקורו בגמרא ערכין טז ע"ב: "מנין שלא ישנה אדם באכסניא שלו מן התורה? ... רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: וילך למסעיו". ושני החלקים גם יחד, יסודם במדרש בראשית רבה מא ג: "וילך למסעיו - במסעות שהלך בהן חזר. אמר רבי אלעזר ברבי מנחם: הלך לפרוע הקפותיו". מנהג דרך ארץ לחזור וללון באכסניה שהיית בה בדרך הלך, משתי סיבות: האחת להראות פנים לאותה אכסניה שהטיבה עמך בדרך הלך (שאינך מעדיף אחרת), והשנייה, שמא נשאר לך חוב אצלה ולקחת דבר מה בהקפה. ראו הרחבה של דברי רש"י אלה בפירושי ר' עובדיה מברטנורא: "אורח פוגם ונפגם: פוגם את אושפיזו שאומרים בני אדם שמא איזו רעה עשה לו הבעל מחנה (בעל האכסניה) לכך אינו חוזר ללון שם. נפגם, שיאמרו העולם שמא איזו רעה עשה שם בביתו של זה שאינו חוזר אליו עוד. ולכך חזר אברם למסעיו ללון במסעות הראשונות". גם דברים אלה מקורם בגמרא ערכין הנ"ל: "אכסניא פוגם ונפגם" ובכלל "לא ישנה אדם באכסניה שלו". ועד כמה חשוב לחזור לאותה אכסניה: "רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד שיפשל לו כליו לאחוריו".

⁹ הנה כי כן הגענו לקשר ישיר בין מסעותיו של אברהם ובין "אלה מסעי" של בני בניו בפרשת השבוע. אלא שאברהם חוזר למסעותיו בארץ ואילו מסעי בני ישראל היו כולם בדרך לארץ, וגם בסיכומם בפרשתנו, עדיין "צא וכבוש" עומד לפנינו ועוד ארוך המסע לירושלים ... ראו מים אחרונים. הדרשן מחפש קשר בין האבות לבנים, כחלק מהגישה הכוללת של **מעשה אבות סימן לבנים** (דברינו בפרשת וירא), אבל הקשר יכול להיות גם על דרך ההנגדה, לא רק ההשלמה. ובתקווה ש"אלה מסעי" יפכו במהרה ל"ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה" ול"וילך למסעיו מנגב ועד בית אל" בארץ, עד המקומות אשר היו שם אוהלי האבות בתחילה וכו' ובלי "ירד אברם מצרימה". ראו פירושי רמב"ן לבראשית יב י: "ויהי רעב בארץ", על ירדת אברהם למצרים, שמבסס השקפה היסטורית רחבה של מעשה אבות סימן לבנים על מדרש זה. ושם אין הוא מהסס גם למתוח ביקורת קשה על מעשיו של אברהם במצרים, בדבריו: "ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו ... גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא". ללמדך, שבהקבלה ובהשוואה בין האבות לבנים, בין "אלה מסעי" ובין "וילך למסעיו", מצווים הבנים גם ללמוד משגיאות האבות.

¹⁰ אברהם שב ממצרים "כבד מאד במקנה בכסף ובזהב" וחזר למסעיו בארץ כפי שראינו לעיל. אך גם לוט צבר בינתיים רכוש רב ומסעיו של אברהם המשותפים עם לוט בן אחיו שמת באור כשדים ואברהם פרש עליו חסותו, מסתיימים במסע של פירוד.

¹¹ לא בכדי נוקט המדרש את אותה מטבע לשון שראינו לעיל בדור הפלגה. המקרא חוזר ומשתמש בלשון של נסיעה "מקדם" והמדרש מחרה ומחזיק אחריו שגם לוט הסיע עצמו מקדמונו של עולם והפעם בתוספת של אברהם כמייצג האמונה בקב"ה: "אי אפשר לא באברהם ולא באלוהו". מדרשים ופרשנים רבים מוצאים בפסוק זה כר נרחב לפגום בלוט תוך שימוש בפסוק ממשלי יח יט: "אֶחָ נִפְשֶׁעַ מִקְרִית עֵז וּמִדְיָנִים פְּבַרִית אֶרְמוֹן" (נזיר כג ע"א) ומאמר חז"ל: "כל הפורש מן הצדיק כפורש מחייו", ועוד. אך בדברינו **פרידת אברהם ולוט** בפרשת לך לך, מובאים מקורות המבקרים את אברהם על פרידה מהירה וקלה זו, כגון בראשית רבה מא ח: "ר' יודה אמר: כעס היה לאבינו אברהם בשעה שפרש לוט בן אחיו מעמו. אמר הקב"ה: לכל הוא מדבק וללוט בן אחיו אינו מדבק? אתמהא! ושם גם תזכורת לחוב שהיה הכפול שהיה לאברהם כלפי לוט הן כבנו של אחיו הן שמת באור כשדים (בגינו של אברהם עפ"י המדרש) והותיר את לוט יתום והן בשתיקתו של לוט כשאברהם אמר על שרה במצרים: "אחותי היא". והרי לנו עוד מסע של האבות שההקבלה שלו עם מסעות הבנים היא על דרך הניגוד. אל תחפזו במסעות של פרידות וניתוקים, עשו כל מאמץ לשמור על אחדות. ראו דברינו בשבת שעברה **מדוע כעס משה על בני גד ובני ראובן**.

¹² אחרי מהפכת סדום, שאברהם בתפילתו לא הצליח למנוע (לוט הציל למצער את מצער), ולאחר חטא הזנות של לוט עם בנותיו שם עפ"י המדרש נולד האיטור: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'", נוסע אברהם מגב ההר המשקיף על סדום ועובר ממזרחה של הארץ (הם בית אל והעי שם היה נוסע קודם לכן) לנגב המערבי הגובל בשפלה. גם כאן מציינים המדרשים שוב ושוב את פחיתותו של לוט, כגון בראשית רבה נב ד: "ויסע משם אברהם, פנה מפני ריח רע שהיו אומרים לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו". אמנם שם, בסימן ג, גם יש סיבה אחרת להעתקת מגורי אברהם מערבה: "לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קלורין שלו כלום. אמר: מה אני מפסיק צדקה מבית? הלך ונטה לו אהל בגרר"; אבל בהמשך המדרש שם מודגש שאברהם נסע מהאזור הגובל בסדום והלך לגור בגרר בשדה פלישתים, 'גרר' גם הוא ונאלץ לחזור ולומר פעם שנייה על שרה "אחותי היא".

וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכָה וְאַלֶכְהָ לְנִגְדָךְ: (בראשית לג יב).¹³

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תרומה סימן ז – מסעי יעקב ועשו

כך עשו אמר ליעקב: "נסעה ונלכה וגו'" (בראשית לג יב) - נהלך שנינו בעולם. אמר לו יעקב טול עולמך ועבור, שנאמר: "יעבור נא אדוני לפני עבדו וגו' עד אשר אבוא אל אדוני שעירי" (בראשית לג יד).¹⁴

וַיַּעֲקֹב נִסְעָה וְנִלְכָה וְנִלְכָה עִשָׂא עֲשָׂה סֶכֶת עַל פֶּן קָרָא שֵׁם הַמְּקוֹם סְכּוֹת: (בראשית לג יז).¹⁵

בראשית רבה עח טז פרשת וישלח – מסע יעקב וישיבתו בסוכות

"ויעקב נסע סכותה", כמה שנים עשה אבינו יעקב בסוכות? ר' אבא אמר י"ח חודש: סוכות, ובית, וסוכות, ובבית אל ששה חדשים. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר: כל אותן חדשים שעשה בבית אל היה מכבד את עשו באותו דורו.¹⁶

וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב: (בראשית לה ה).¹⁷

בראשית רבה פא ד פרשת וישלח – מסע מלחמת בני יעקב ובני ישראל

"וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב" (בראשית לה ה), א"ר שמואל: בשלשה מקומות נתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניח להם הקב"ה. דכתיב: "וַיִּסְעוּ"

שלא לטובתו ולא לטובתה. ראו דברי התוכחה של אבימלך לאברהם בתורה שם, המובאים בדברינו [הגוי גם צדיק תהרוג](#) בפרשת וירא. סוף דבר, "ויסע משם אברהם" קשור ב"ויסע לוט מקדם" ובמסע של פרידה קשה זה אנחנו נפרדים מאברהם.

¹³ אנחנו עוברים למסעותיו של יעקב. אין שום אזכור של הפועל נס'ע בהקשר עם יצחק מה שיכול להתקשר לדמותו כאב מאבות האומה שמעולם לא יצא מגבולות הארץ ולא גלה. אולי גם 'מסעותיו' בארץ פנימה היו נדירים ורכים יותר כשל מי שבהדרגה עבר מרוקה צאן לעובד אדמה. ראו דברינו [יצחק אבינו](#) בפרשת תולדות. המסע הראשון הנזכר אצל יעקב קשור ביחסיו עם עשו. עשו הוא שפונה ליעקב, בתום המפגש המרגש ביניהם, ומציע לו לנסוע ביחד. יעקב אמנם מסרב כשהוא עונה שם לעשו: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָי יְדֹעַ כִּי הִילָדִים רַכִּים וְהָצֹאן וְהַבְּקָר עֲלוֹת עָלַי וְדַפְקוּם יוֹם אֶחָד וְמָתוּ כָּל הַצֹּאן", אבל המדרש מבקש לתת משמעות לדברים אלה של עשו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגד".

¹⁴ תודה, איננו שותפים אומר יעקב לעשו. ראו מקבילה מורחבת במדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קמח: "בא עשו ואמר ליעקב: אחי, נקרע הדיהכסיס שעשינו בינינו, ונהיה שותפין כבראשונה, שנאמר: נסעה ונלכה וגו' - נסעה ונלכה בארץ למלחמה ולשלום, ואלכה לנגד לעולם הבא". ויעקב מסרב בנימוס תקיף. המדרשים מעמידים את דברי עשו ליעקב: "נסעה ונלכה ואלכה לנגד" על יחסי עשו ויעקב העתידיים, על יחסי עשו ויהדות פוסט בית שני. עשו מציע ליעקב שותפות בעולם הזה ובבא ואילו יעקב דוחה בנימוס. ראו גם גמרא עבודה זרה ח ע"ב שבתחילה היו יחסים טובים בין מלכות רומא ועם ישראל (שכרתו איתם ברית ועזרו לרומאים להביס את היוונים) - עשרים ושש שנים שבהם קיימה מלכות רומא את הפסוק: "נסעה ונלכה ואלכה לנגד", אבל אח"כ שינו הרומאים את עורם וקיימו את הפסוק: "יעבור נא אדני לפני עבדך". ועוד בגמרא חגיגה ה ע"ב שכאשר ר' יהושע בן חנניה, שהיה ידוע בחכמת התנצחותו מול המינים, נטה למות, באו אליו חכמי ישראל ושאלו: "מאי תיהוי עלן ממנאי?" והוא מרגיע אותם מהפסוק שלנו, בפרט מהמילה "לנגד" המסמלת שוויון. ראו פירושי רש"י ושטיינזלץ שם. המסע הראשון של יעקב "הבחור שבאבות" (בראשית רבה עו) הוא בסימן למסעות הבנים בקורות העתים.

¹⁵ פסוק זה מחזיר אותנו לסיפור יעקב במקרא. בנסיעה זו או מסע זה של יעקב, הוא צועד בעקבות מסעותיו של אברהם זקנו - נסיעה בתוך הארץ שמלווה גם בישיבה ראשונה. אבל בעוד שאברהם הולך ונוסע ותר בארץ לאורכה ולרחבה, כציווי הקב"ה: "קום והתהלך בארץ", יעקב נוסע אל מקום מסוים, אל סוכות (בין אם היה כבר מקום בשם זה או שיעקב מייסד אותו, ראו במפרשים). ראו דברינו [מסע יעקב בחזרתו לארץ](#), שם התעכבנו על השאלה הקשה: מדוע לא ממחר יעקב אל יצחק אבי.

¹⁶ ובהמשך המדרש שם מתוארים הקשרים והעסקים שיעקב קושר עם אנשי שכם העיר הסמוכה ותושבי הארץ במשך תקופה זו שנשכה כשנתיים: "ויחן את פני העיר, חנן את הפנים שבעיר התחיל משלח להם דורונות ... התחיל מעמיד הטלסין ומוכר בזול". ראו דברינו [ויחן את פני העיר](#) בפרשת וישלח (הקשר המעניין עם רבי שמעון בר יוחאי). אמנם יש בכך לימוד דרך ארץ "שאדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו", אבל סוף סוף, מה פשר התיישבות ברוחב זו, כאשר טרם קיים יעקב את נדרו וטרם חנן את פני אביו! ראו פירוש רמב"ן על הפסוק המדגיש את הבית שבנה שם יעקב: "שבנה לו בית גדול ובו מגדל עז להישגב מפני עשר". האם עשו המשיך לאיים על יעקב עד שחשש להמשיך במסעו דרומה והתבצר בסוכות ואח"כ בבית אל? באים המדרשים ומקשרים כל זאת לפרשת דינה: "ויצב שם מזבח ויקרא לו אל ... ר' הונא בשם ריש לקיש אמר: אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה היית נוטל שררה לעצמך מחר בתך יוצאה ומתענה, זהו שכתוב: "ותצא דינה בת לאה". למסע התיישבותי הראשון של יעקב בארץ נלווה האסון של פרשת דינה.

¹⁷ עפ"י פשט המקרא, יעקב חושש מאד מהמעשה שעשו שמעון ולוי בשכם ואומר להם: "עַכְרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְיָשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעָנִי וּבְפָרְזֵי וְאֲנִי מְתִי מִתֵּי מִסְפָּר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַפְנוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי". הם עונים לו תשובה שנשמעת ערכית/מוסרית אבל לא מענה לחשש היסטי שלו: "וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחֻזְתְּנוּ" (ראו פירוש אור החיים על פסוק זה, בדברינו [צלולה הייתה החבית ועכרתם אותה](#) בפרשת וישלח). כך מסתיימת פרשת דינה. בהמשך, בפרק לה הסמוך מוזכר ליעקב נדרו והוא מצטווה: "קום עלה בית אל ושב שם ויעשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברךך מפני עשו אחיך", ולאחר שנוקה בית יעקב מאלוהי הנכר שהביאו איתם מחרון (כנראה שלא רק רחל הביאה איתה תרפים), מופיע הפסוק לעיל: "ויסעו ותהי חתת אלהים על הערים וכו'". ללמדך שבקשו תושבי הארץ לרדוף אחרי בני יעקב.

וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים וְכוּ'." 18. שנית, בימי יהונתן, שנאמר: "וַתִּגְזַר הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֻרְדַּת אֱלֹהִים" (שמואל א יד טו). 19. שלישית, בימי יהושע. בקשו לרדוף ולא הניח הקב"ה להם. והיכן נתכנסו? בחצור, דכתיב: "רק כל הערים העומדות על תלם לא שרפם ישראל זולתי את חצור לבדה שרף יהושע" (יהושע יא יג) ר' אלעזר אמר: במסורת שְׂרָפָה, הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע. 20.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֱלֹהִים מִהַלְאָה לְמַגְדַּל עֵדָר: (בראשית לה כא). 21.

וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים נִלְכָּה דַתִּינָה וַיִּלְךְ יוֹסֵף אַחֵר אֲחָיו וַיִּמְצָאם בְּדַתָּן: (בראשית לז יז). 22.

רש"י בראשית לז יז – הסעה מאחוות אחים

נסעו מזה - הסיעו עצמן מן האחוה: נלכה דתינה - לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יוצא מדי פשוטו. 23.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לְאֱלֹהֵי אֲבִיו יַצְחָק: (בראשית מו א). 24.

בראשית רבה צד ד פרשת ויגש -

18 זה המקרה הראשון שמקרינן על כל השאר.

19 כאשר יונתן בן שאול יוצא לבדו עם נושא כליו אל "מצב פלשתים". מלחמה בה אח"כ אכל יונתן מיערת הדבש.

20 לנוסח מדרש זה יש כמה גרסאות ונקטנו הפעם כנוסח בראשית רבה וילנא שמונה את שלושה המקומות. ובאשר לאחרון, זה של יהושע פרק יא מלחמתו במלך חצור ומלכי הצפון והנצחון במי מרום, אין שם חיתה או חרדה, אך נראה שהיה זה הנצחון הגדול הצבאי של יהושע בעקבותיו נאמר: "וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמִּלְחָמָה" שהיא מקבילה לפסוק: "ולא רדפו אחרי בני יעקב". כך או כך, הפסוק: "וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב" מופיע במדרשים רבים כשטר ביטחון למלחמה ומגן לדורות, בזכות יעקב. ראו למשל מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישלח סימן כב. ומדרש אגדה (בובר) שמות כג כז, פרשת משפטים אשר מקשרים פסוק זה עם ההבטחה על כיבוש הארץ בידי צאצאי בני יעקב: "את אימתי אשלח לפניך. זהו מורך לב העממיים, כמו שנאמר: תפול עליהם אימתה ופחד (שמות טו טז), וכמו: ויסעו ויהי חתת אלהים וגו' ". אבל הייתה התנסות של העמים וזכרון מעשה שכס נשמר לדורות לא רק במסורת של עם ישראל. במעשה דינה בשכס נפתח חשבון ארוך בין בית יעקב ועמי האזור. ראו גם ילקוט שמעוני תורה פרשת וישלח [המתחיל ברמז קל] שהעמים לא חיכו עד ימי יהושע וכיבוש חצור: "רבותינו אמרו: אף על פי שלא רדפו אחיהם בפעם היא, אבל לאחר ז' שנים רדפו. ונתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להרגם בבקעת שכס, לפי שלאחר מיכן חזר יעקב ובניו לשכס ועמדו שם וישבו שם. אמרו: לא די להם שהרגו כל אנשי שכס אלא שירשים את ארצם! נתקצבו כולם ובאו עליהם להרגם וכו' ". סוף דבר, מסע יעקב וביתו לבית אל לא היה כ"מסעיו" הנינוחים של אברהם המתהלך בארץ ומתחבר ליושביה (ולכל היותר נפרד מבן אחיו), אלא מסע של התנחלות ומלחמות - יעקב מבשר את יהושע. האם יעקב הוא הדגם הנכון למסעות הבנים? האם יכלו בני יעקב להתחיל בנחלת הארץ אילולי "קפץ עליו רוגזו של יוסף" (רש"י בראשית לז ב)?

21 עדיין יעקב במסע, הוא כבר בהרי יהודה בואכה חברון, אך עדיין לא חבר אל יצחק אביו שעדיין בחיים ונוטה אוהלו במגדל עדר. נסיעה זו נתונה בין שתי צרות גדולות ליעקב. בין מות רחל אשתו האהובה הנזכר שני פסוקים קודם: "וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרַתָּה הוּא בֵּית לְחָם: וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצְבֵּה עַל קְבֻרָתָהּ הוּא מִצְבֵּת קְבֻרַת רָחֵל עַד הַיּוֹם"; ובין מעשה ראובן ובלהה הנזכר בפסוק העוקב: "וַיְהִי בִשְׁכַן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּלְךְ רָאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילְגֶשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל" - מעשה שלא סלח יעקב לראובן עד יום מותו: "אז חללת יצועי אביך". אוהלה של מי נטה שם יעקב? יש אומרים אוהלה של לאה (פסיקתא זוטרותא) ויש אומרים: אוהלה של בלהה (בראשית רבתי, מה שמעצים עוד יותר את מעשהו של ראובן). בכל מקרה, בנסיעה זו פסק אוהלה של רחל.

22 הגענו אל נסיעת אחי יוסף "מזה".

23 אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אבל גם לא יצא פטור בלא כלום מידי של המדרש. ראו פיתוח דברי רש"י בידי תלמידיו, פירוש הדר זקנים: "נסעו מזה" - מאחוה של "ב שבטים מכאן ואילך". ובמדרש בראשית רבה פד יד על הפסוק: "נסעו מזה - ממדותיו של מקום". לא כאנשי דור הפלגה וכלוט שהסיעו עצמם מקדמונו של עולם, מהכרה בקב"ה באלוהו של העולם, אבל הסיעו עצמם ממדותיו של הקב"ה ומאחוות אחים שסופה שוב ירידה למצרים. וכבר הערנו לעיל על חוסר אחווה (דור המבול) מול כפירה (דור הפלגה) איזה משניהם חמור יותר. ראו קיצוני עוד יותר מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן יג: "ויאמר האיש נסעו מזה. מהו מזה? כיון שהם רואים אותך הן נעשין אכזרים". כל כך, עד שרמב"ן שהכיר מדרשים אלה והסכים לגישתם שלא ייתכן להיצמד רק לפשט הפסוק ש"מזה" הוא שם מקום, תמה איך ממשיך יוסף בדרכו לאחיו ולא מפחד. והוא מסביר: "אבל הכונה להם כי האיש גבריאל אשר הגיד לו הגיד אמת, ואמר לשון משמש לשני פנים, ושניהם אמת, והוא לא הבין הנסתר בו, והלך אחר הנגלה ממנו, וילך אחר אחיו וימצאם בודתן כאשר אמר לו". יוסף לא מסוגל לקלוט עד כמה שנאת האחים אליו קשה, עד כמה נסעו הם ממנו וממילא גם מאביהם. כמה קשה נסיעה זו שסופה כאמור הירידה לגלות מצרים.

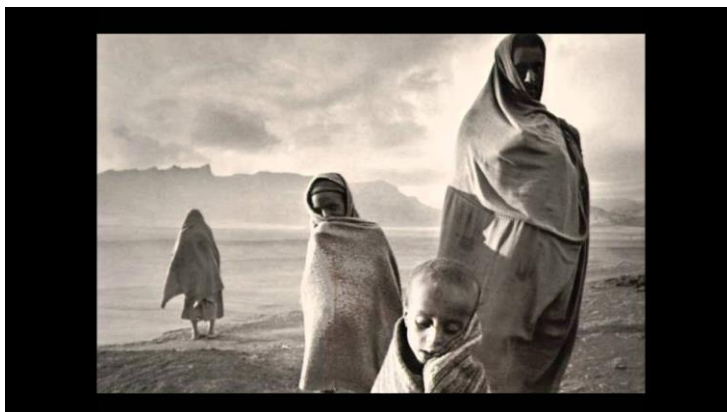
24 מ"ויסע ישראל" לעיל אחרי מות רחל, הוא המסע האחרון של יעקב בחזרתו לארץ, באנו ל"ויסע ישראל" של עזיבתו את הארץ וירידתו לגלות מצרים בעקבות יוסף הוולך אחר אחיו שנסעו מזה". על ירידת יעקב למצרים, שמן הסתם הייתה ברגשות מעורבים ונסערים, כבר הרחבנו לדון בדברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש. בניגוד לתיאור "וירד אברם מצרימה" בפרשת לך לך, כאן "ויסע ישראל". אולי משום שיעקב עדיין מצוי בתחומי הארץ, בתחום באר שבע עליה נאבקו יצחק אביו ואברהם זקנו ומצאו בה מים וחיים, והוא מבקש את רשותו של יצחק אביו ואות וסימן מהקב"ה אם לרדת או לא. ראו פירוש רמב"ן על הפסוק שיעקב הבין את המשמעות הגורלית של ירידה זו למצרים: "כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו, ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו". תמו מסעות האבות בספר בראשית! ראו דברינו האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים בפרשת וארא.

"ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע" ... שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם זקינו בבאר שבע.²⁵

וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵס סִכְתָּה כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף: (שמות יב לז).²⁶

שבת שלום
חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים

מים אחרונים: המסע לארץ ישראל בימינו עם המים האחרונים שנותרו בכד.

[המסע לארץ ישראל – שלמה גרוניך ומקהלת שבא](#)

²⁵ המדרש לא מוכן להיכנע לאווירה הפסימית בגין הירידה למצרים. לאן נסע ישראל? לבאר שבע. לכרות את עצי הארזים שנטע שם אברהם על מנת שיהיו קרשים למשכן שעתידים בניו להקים במדבר, ל"בריח התיכון בתוך הקרשים".

²⁶ תמו מסעות ספר בראשית והחל המסע הארוך משעבוד מצרים חזרה לארץ. כיעקב ולא כאברהם. האם בהגיעם לארץ יזכו הבנים למסעות אברהם "וילך למסעיו מנגב ועד בית אל" עד המקום אשר היה שם אוהלי אבותם בתחילה, ולא למסעות יעקב שסופם הסעה מאחוות אחים וירידה לגלות? או שמא נזכה לישיבתו של יצחק שנצמד לארץ, העמיק בה מחרשתו וזרע ומצא מאה שערים.